

21. znanstveno-stručni skup

VUKOVAR '91. – DVADESET I SEDMA GODINA POSLIJE

KNJIGA SAŽETAKA

**GRADOVI U RATOVIMA – KROZ POVIJEST DO
SUVREMENOSTI**

Vukovar

14. i 15. studenoga 2018. godine

Organizatori:

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, Marulićev trg 19

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Područni centar Vukovar, Vukovar, J. J. Strossmayera 25

Programsko-organizacijski odbor:

Dražen Živić (predsjednik), Ivana Bendra, Anita Bušljeta Tonković, Sandra Cvikić, Petar Elez, Ivan Hrstić, Petar Macut, Ivo Turk, Sanja Špoljar Vržina, Mateo Žanić

21. znanstveno-stručni skup „Vukovar '91. – dvadeset i sedma godina poslije“ održava se u okviru programa obilježavanja 18. studenoga - Dana sjećanja na žrtvu Vukovara 1991. – 2018. godine.

14. studenoga 2018.
(srijeda)

10:00 – 11:00

Memorijalno groblje žrtava iz Domovinskog rata i masovna grobnica Ovčara – memorijal
(polaganje vijenaca i molitva)

11:30 – 12:30

Prijem dobrodošlice u Područnom centru Instituta Pilar u Vukovaru
(J. J. Strossmayera 25)

* * *

Hrvatski dom Vukovar
Svečana dvorana
(J. J. Strossmayera 20, Vukovar)

GRADOVI U RATOVIIMA – KROZ POVIJEST DO SUVREMENOSTI

PROGRAM SKUPA

12:30 – 13:00

Registracija sudionika

13:00 – 13:30

Pozdravne riječi i otvaranje skupa

Uvodna predavanja

Moderatori: Dražen Živić i Sandra Cvikić

13:30 – 14:00

Ozren Žunec

Grad u ratu, rat u gradu: deset tisuća godina bitaka za grad

14:00 – 14:30

Mladen Trnski

Urbano ratovanje – jučer, danas, sutra

14:30 – 14:50

Predah uz osvježenje

Prva sjednica

Moderatori: Anita Bušljeta Tonković i Petar Elez

14:50 – 15:10

Andrija Platužić

Sveti Augustin i Clausewitz o gradovima i ratovima

15:10 – 15:30

Sanja Špoljar Vržina

Gradovi kao mete praksi posramljivanja – prilog antropologiji Vukovara kroz antropološke uvide nekih (ne)promjenjivih koncepata

15:30 – 15:50

Mirko Bilandžić

Urbani terorizam: od nacionalne do urbane sigurnosti i natrag

15:50 – 16:10

Nikola Bešenski

Međunarodno pravo i suđenja za ratne zločine počinjene u Vukovaru 1991. godine

16:10 – 16:30

Predah uz osvježenje

Druga sjednica

Moderatori: Petar Macut i Ivo Turk

16:30 – 16:50

Davor Marijan

Grad u jugoslavenskoj vojnoj doktrini i ratovima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991. – 1995.

16:50 – 17:10

Hikmet Karčić

Opsada i genocid: razaranje gradova u Istočnoj Bosni

17:10 – 17:30

Nikica Barić

Glavne značajke stanja u gradu Vukovaru za vrijeme srpske okupacije 1991. – 1998.

17:30 – 17:50

Janja Sekula Gibač i Ana Filko
Pakrac – zapadnoslavonski Knin

17:50 – 18:30

Rasprava

* * *

15. studenoga 2018.

(četvrtak)

Hrvatski dom Vukovar

Svečana dvorana

(J. J. Strossmayera 20, Vukovar)

Treća sjednica

Moderatori: Ivana Bendra i Ivo Turk

09:00 – 09:20

Anamarija Kurilić

Gradovi rimske provincije Dalmacije u kontekstu ratova i migracija

09:20 – 09:40

Danijel Jelaš

Kasnosrednjovjekovna gradska naselja Vukovske županije u kontekstu ratnih zbivanja

09:40 – 10:00

Hrvoje Kekez

Grad, pograničje i mali rat: Dinamika mijena uloge i vojno-strateškog značaja Slunja u obrambenom protu-osmanskom ratu u drugoj polovici 16. stoljeća

10:00 – 10:20

Željko Holjevac

Borbe oko Drežnika i Cetina potkraj 18. stoljeća

10:20 – 10:40

Arijana Kolak Bošnjak

Osijek u ratu 1848./1849.

10:40 – 11:00

Predah uz osvježenje

Četvrta sjednica

Moderatori: Ivan Hrštic i Mateo Žanić

11:00 – 11:20

Vijoleta Herman Kaurić

Život u gradovima Hrvatske i Slavonije tijekom Prvoga svjetskog rata (1914. – 1918.)

11:20 – 11:40

Marica Karakaš Obradov

Angloamerička bombardiranja hrvatskih gradova u Drugom svjetskom ratu

11:40 – 12:00

Darjan Godić

Civilno-vojni odnosi u RSK na primjeru okupiranih općina u Lici

12:00 – 12:20

Ivo Turk

Demografska dinamika hrvatskih gradova koji su u Domovinskom ratu bili okupirani

12:20 – 12:40

Zoltan Kabok

Gradovi na Bliskom Istoku u ratnim uvjetima (organizacija života i povratka)

12:40 – 13:00

Đurica Pardon

Ako idemo u Nebo, zašto ginemo za zemlju? Biblijska vjera i domoljublje

13:00 – 13:30

Rasprava i zatvaranje skupa

SAŽETCI

Ozren Žunec

Grad u ratu, rat u gradu: deset tisuća godina bitaka za grad

Od prvih bliskoistočnih proto-gradova, preko antičkih obzidanih akropola i srednjovjekovnih utvrđenih gradova pa sve do novovjekovnih vojnih gradova-tvrđava i gradova kao strategijskih ciljeva vojnih kampanja, grad kao središte civiliziranog društvenog života imao je istaknutu vojnu funkciju, i kao teško osvojivo uporište obrane i kao ofenzivna projekcija u osvajanju prostora, tako da je povijest ratova neodvojiva od urbane povijesti, jednako kao i povijest razvoja čovječanstva koje je upravo u gradu postiglo svoj duhovni i materijalni razvoj. U radu se promišlja duga povijest odnosa grada, rata i društva i nude zaključci o njihovoj sudbonosnoj interakciji.

Mladen Trnski

Urbano ratovanje – jučer, danas, sutra

Intenzivni rast svjetske populacije rezultirao je snažnom urbanizacijom i nastankom megagradova što korespondira s trendom povećanja urbanih sukoba. Bez obzira na različita poimanja urbanog ratovanja, ono predstavlja istodobno i rat protiv gradova i civila koji u njima žive. Stoga, različite forme urbanog ratovanja poprimaju karakteristike suvremenog urbicida koji je rezultat negativnih učinaka rata kao sredstva za realizaciju nacionalnih interesa čije je ostvarenje u modernim sukobima izvor urbane nesigurnosti. Nova urbana mapa

suvremenih sukoba je ekspanzivna i više ne uključuje samo teritorij sukobljenih strana već poprima regionalne i globalne dimenzije što dovodi do željene ili neželjene projekcije sukoba te generiranja učinaka izvan lokalnog područja zahvaćenog sukobom. Urbano ratovanje/operacije predstavlja planiranje i provedbu borbenih djelovanja u urbanom području u kojem se sukobljavaju konvencionalne i iregularne snage različitih predznaka čije su aktivnosti značajno urbanizirale suvremene sukobe i ratove koji su asimetričnog karaktera. Na ovaj način, gradovi su postali ključno područje sukobljavanja u kojima iregularne snage nastoje ostvariti svoje ciljeve iskorištavajući karakteristike gradova i vlastite komparativne prednosti kao i ranjivosti te slabosti konvencionalnog protivnika kojeg se uvlači u borbena djelovanja unutar gradova gdje su njegove borbene sposobnosti bitno ograničene odnosno reducirane. Uslođavajući faktori uključuju nazočnost civila kao neborbene populacije te kompleksno i dinamično urbano okruženje. Navedeno pred vojnike postavlja izuzetno velike psiho-fizičke zahtjeve, a planiranje i provedbu operacija čine izuzetno izazovnim i kompleksnim. Istodobno, pred međunarodnu zajednicu i organizacije postavljaju izazove primjene humanitarnog prava, provedbe mjera zaštite civila i ključne infrastrukture kao i funkcioniranja esencijalnih službi u gradovima koje omogućuju opstanak građana i ublažavanje devastirajućih učinaka urbanih sukoba.

Andrija Platužić

Sveti Augustin i Clausewitz o gradovima i ratovima

U izlaganju će se razmotriti stavovi Aurelija Augustina i Carl von Clausewita o gradovima i ratovima. Iako je prvi bio biskup i postao svecem, a drugi je bio general i jedan je od najvećih filozofa rata, obojica su pridonijela teoriji rata. Obrazložit će se dio njima pripisivanih doprinosa teoriji te neke od okolnosti koje su do tog pripisivanja dovele. Augustin je bio suvremenik Alarikova osvajanja Rima 410., a Clausewitz je bio suvremenik čak dvaju prijelomnih događaja u kojima su se zatekli znameniti glavni gradovi u ratovima. Napoleonov ulazak u Berlin 1806. Clausewitz je doživio kao ratni zarobljenik iz Bitke kod Jene, koja se dogodila malo prije toga, a šest godina poslije, boreći se na strani Rusa, doživljava i Napoleonov ulazak u Moskvu. Obojica u razdobljima nakon tih iskustava pišu važna djela, Augustin *De civitate Dei* (Božji grad), a Clausewitz *Vom Kriege* (O ratu). Interakcija odabranih aspekata djela i života dvaju teoretičara iskoristit će se kao polazište za preispitivanje odnosa suvremenih i prijašnjih primjera gradova u ratovima.

Sanja Špoljar Vržina

Gradovi kao mete praksi posramljivanja – prilog antropologiji Vukovara kroz antropološke uvide nekih (ne)promjenjivih koncepata

Što ujedinjuje građane, primjerice, Senja, Gospića, Slavenskog Broda, Zagreba, Sarajeva, Vukovara ili Beograda u odnosu na EU rang liste dobrostanja i propitivanja – 'Jesu li sretni?' Ujedinjava ih interpretativna impotencija interpretatora koji su spremni u

želji unapređivanja regionalnih, europskih i kozmopolitskih isplativih realiteta svoje analize temeljiti na (aktivističkom) djelovanju (već 26 godina) *krnje faktografije*. Ukoliko se iskustva rata, proživljenog genocida i viševrsnog stradavanja uopće smiju i mogu obuhvatiti ovom sintagmom. Postoje granice komparativnosti koje su neizbrisive bez obzira na prizivanje iracionalne 'empirijske egzaktnosti' koja zamagljuje patnju i notorna pitanja, ishodišta svih činjenica ovih prostora – Gdje si bio 1991. godine?; Iz kojeg su grada 1991. godine kretali tenkovi prema Zapadu i od koga su bili obasipani ružama?; Koji bi se to empirijski uzorak trebao ustanovit za 'znanstveno' korigiranje traumi desetljećima negirane povijesti? Stoga, u ovom se radu re-pozicionira i propituje jakost rogićevog sociološkog koncepta *praksi protudruštva* (Rogić, 2004) i koncepta *posramljivanja* razrađenog u okviru uspostavljene *Antropologije Vukovara* (Špoljar-Vržina, 2006, 2007, 2009) u odnosu na protekle događaje, u više od deset godina od njihova postuliranja. Poglavitito onog nedavnog u kojem se (inter)nacionalna civilnost 2018. godine još ne usudi i/ili ne može i/ili ne zna i/ili neće suprotstaviti velikosrpskim (post/pred) genocidnim najavama na relaciji grad Beograd – selo Hrtkovci. Za autore spomenutih koncepata niti najmanje iznenađujuće, već analitično predvidljivo, prepoznatljivo i nažalost, identično slijedu nepravovremenih reakcija ranih devedesetih godina.

Mirko Bilandžić

Urbani terorizam: od nacionalne do urbane sigurnosti i natrag

Terorizam u gradovima povijesna je konstanta. Rimsko uništenje Kartage, savezničko bombardiranje Hamburga i

Dresdena, atomski udari na Hirošimu i Nagasaki tek su niz primjera terorističkih udara na gradove, kao forme državnog terorizma, s elementima urbanocida. U posthladoratovskim uvjetima identičan primjeri su rusko uništenje čečenskog Groznija, izraelska uništenja naselja na području palestinske samouprave. S druge, pak, strane, suvremena era terorizma ukazuje na visoku incidenciju terorističkih udara na mete u gradovima. U potonjim slučajevima izvršitelji su dominantno nedržavne terorističke organizacije. Unatoč obilju povijesne empirije i činjenici da je koncept urbanog terorizma proistekao iz teorijske elaboracije koncepta i prakse urbane gerile, urbani terorizam kao pojam nije generički određen te je nedostatan teorijski elaboriran i znanstveno istražen. Štoviše, u autoritativnim znanstvenim bazama podataka o terorizmu (*Global Terrorism Database – GTD*) pojam urbani terorizam ne nalazi svoje mjesto. Komparacije radi, empirijska istraživanja ukazuju da se u suvremenoj fazi terorizma 75% svih terorističkih udara događa u gradovima. Radi li se o znanstvenoj i *policy* nevalidnosti pojma urbani terorizam, akademskoj pristranosti studija terorizma ili pak postojanju formi „podčinjenog znanja“ (*subjugated knowledges*) evidentnog u određenju ishodišta znanja u studijama terorizma te istraživanjima i analizama terorizma? Koja je znanstveno-istraživačka, empirijska i *policy* važnost urbanog terorizma? Tradicionalno, terorizam generalno i urbani terorizam partikularno nisu smatrani relevantnim područjem nacionalne sigurnosti i sigurnosnih studija. U redefiniranim uvjetima proširenja i produbljenja određenja pojma (nacionalne) sigurnosti i istraživačkih interesa sigurnosnih studija, nestabilni analitički pojam urbane sigurnosti dobiva sve važnije mjesto. Njegov sastavni dio jest i urbani terorizam. U multiakterskom višerazinskom shvaćanju i praksi sigurnosti, sigurnost sa razina „visoke

politike“ postupno se „vraća kući“: postaje sve više civilna, urbana, „domaća“ i personalna kategorija. Prema empirijskim nalazima presudan razlog jest upravo urbani terorizam. Za razliku od ranije dominantnih pitanja visoke vojne politike, urbana sigurnost i urbani terorizam postaju središnje pitanje nacionalne sigurnosti. U odgovoru na izazove urbanog terorizma, protuterorističke strategije pretvaraju urbane sredine u sekuritizirana i militarizirana područja. U prilog argumentaciji postavljenih hipoteza u radu se prikazuju studije slučajeva (studije gradova) Belfasta i Londona.

Davor Marijan

Grad u jugoslavenskoj vojnoj doktrini i ratovima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. godine

Rad je pokušaj odgovora na pitanje je li moguće povući paralelu s mjestom grada u jugoslavenskoj vojnoj doktrini i ratovima koji su vođeni u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Naime, sve vojske koje su nastale u tijeku raspada SFRJ i stvaranja novih država značajno duguju prethodnom sustavu, ne samo organizacijski i personalno, već i doktrinarno. U prvom dijelu rada analizira se mjesto grada u ratu u jugoslavenskim doktrinarnim dokumentima kao što su strategije oružane borbe i općenarodne obrane i društvene samozaštite iz 1980-ih, kao i nekih iskustava iz vježbi OS SFRJ na teritoriju Hrvatske u kojima je grad kao veće urbano naselje imao središnje mjesto. U drugom djelu rada odgovara se na pitanje koliko je prijeratna jugoslavenska teorija utjecala na praksu u ratovima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. U slučaju Hrvatske težište analize biti će na gradovima u zahvatu crte bojišta: Vukovaru, Osijeku,

Vinkovcima, Dubrovniku, a u BiH na Sarajevu, Mostaru i manjim gradovima u središnjoj Bosni.

Hikmet Karčić

Opsada i genocid: razaranje gradova u Istočnoj Bosni

Početkom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992. – 1995., JNA i Vojska Republike Srpske su krenuli u projekt entoreligijskog *čišćenja* teritorija u istočnoj Bosni. Glavni cilj ove politike bila je eliminacija nesrpskog stanovništva kako njihovog fizičkog prisustva tako i svih kulturno-religijskih elemenata. Ovo je uključivalo pljačkanje i paljenje kuća, uništavanje džamija, groblja, turbeta itd. Tako je došlo do fenomena rušenja i razaranja gradova i sela u kojima nije bilo ratnih djelovanja. Ovaj rad će se fokusirati na dva grada-slučaja: Višegrad i Goražde. Višegrad je primjer selektivnog razaranja grada i uklanjanja islamske arhitekture kao i pokušaj izgradnje novog grada, što je također vidljivo kroz izgradnju novog vještačkog grada – Andrićgrad. Goražde je grad koji je bio pod brutalnom opsadom tokom koje su snage Vojske Republike Srpske neselektivno granatirali i uništavali grad s ciljem njegova zauzimanjem. Goražde je ostao jedini grad odnosno UN „sigurna enklava“ u Istočnoj Bosni koja se uspjela održati. Zajednička karakteristika ova dva grada, između ostalog, je u tome što se tokom agresije ponovila povijest iz Drugoga svjetskog rata kada su oba grada zauzeta i bošnjačko stanovništvo istrijebljeno. Glavna teza ovog rada jest da je selektivno i neselektivno uništavanje odnosno razaranje gradova bila jedan od ciljeva državnog političkog establishmenta Jugoslavije i Republike Srpske.

Nikica Barić

Glavne značajke stanja u gradu Vukovaru za vrijeme srpske okupacije 1991.-1998.

U izlaganju će se, na temelju raspoloživih izvora, odnosno srpskih „Vukovarskih novina“, zatim dokumenata iz Hrvatsko-memorijalno dokumentacijskog centra Domovinskog rata, kao i drugih raspoloživih izvora, prikazati osnovne crte stanja u gradu (i općini) Vukovar za vrijeme srpske okupacije, odnosno u razdoblju nakon što su grad u studenom 1991. zauzeli Jugoslavenska narodna armija i odmetnuti Srbi i do okončanja mirne reintegracije, kojom je Vukovar vraćen pod hrvatsku vlast početkom 1998. godine.

Janja Sekula Gibač i Ana Filko

Pakrac – zapadnoslavonski Knin

Grad Pakrac odigrao je važnu ulogu u Domovinskom ratu. Od samih početaka srpske pobune namijenjena mu je uloga jednog od ključnih gradova planirane srpske pobunjeničke države. Posebno se istakao kao sjedište središnjeg ogranka nositelja srpske pobune u zapadnoj Slavoniji - Srpske demokratske stranke. Predsjednik pakračkog ogranka SDS-a Veljko Džakula od sredine 1990. godine rukovodio je srpskom pobunom na zapadnoslavonskom području te sudjelovao u vlasti srpske paradržave Republike Srpske Krajine. Zbog svega navedenog Pakrac u Domovinskom ratu prolazi vrlo teško razdoblje. Incidentne situacije uzrokovane nepoštovanjem legalnih hrvatskih vlasti možemo pratiti već od 1990. godine, dok u ožujku 1991. godine dolazi do sukoba sa odmetnutim policajcima srpske nacionalnosti u koji se uključuje i Jugoslavenska narodna armija, događajima

koji se u dijelu javnosti smatraju početkom Domovinskog rata. Pakrac je poprište velikih sukoba i posljedično tome i jedan od najrazrušenijih hrvatskih gradova u Domovinskom ratu, a nakon primirja potpisanog Sarajevu početkom 1992. godine ostaje podijeljeni grad, kako je dočekaio i oslobađanje tijekom operacije *Bljesak* u svibnju 1995. godine. Zbog svega navedenoga smatramo da grad Pakrac odigrao važnu ulogu u Domovinskom ratu i da zasluđuje da mu posvetimo izlaganje na simpoziju posvećenom ovoj tematici.

Anamarija Kurilić

Gradovi rimske provincije Dalmaciji u kontekstu ratova i migracija

Gradovi na području rimske provincije Dalmacije imali su različite razvoje i sudbine što je velikim dijelom ovisilo od njihovog zemljopisnog položaja, a ne samo od njihovog geostrateškog značenja. Tako su gradovi jadranske zone nastajali ranije od onih u dubljoj unutrašnjosti i živjeli su duže – govoreći iz perspektive urbanog razvoja – od njih. Stoga ne treba čuditi da su tu i ratna zbivanja zabilježena ranije nego u zaleđu, pa tako antički pisci bilježe opsade i ratna stradanja grčkih kolonija Ise i Farosa već u 4. i 3. stoljeću prije Krista. S druge strane, gradovi priobalne zone manje su patili od napada koji su od 2. st. po Kr. nadalje ugrožavali granice rimske države jer su bili udaljeniji od kriznih žarišta, što, međutim, ne znači da i oni nisu u konačnici trpili i stradali. Dokazi stradanja i preseljenja stanovnika očituju se u raznim arheološkim ostacima i vijestima antičkih pisaca. Jedan od najboljih primjera je Salona (današnji Solin), glavni grad rimske provincije Dalmacije i jedan od najvećih rimskih gradova na cijelome Jadranu, koji nije preživio silna i turbulentna zbivanja Velike seobe naroda. Sličnu sudbinu

doživjeli su gradovi iz unutrašnjosti provincije i s njenoga sjevera, a osobito oni u zonama uz veliki prometni koridor koji je predstavljala dolina rijeke Save. Izbjeglice iz tih zona traže utočište u mirnijim sredinama i nalaze ga u gradovima i selima jadranskog priobalja.

Danijel Jelaš

Kasnosrednjovjekovna gradska naselja Vukovske županije u kontekstu ratnih zbivanja

Središnja uloga gradskih naselja na nekom području neizbježno im nameće određeni strateški značaj u vrijeme sukoba, u svim razdobljima povijesnog razvitka. Gustoća naseljenosti, njihov položaj na važnim prometnim pravcima, funkcija opskrbnih tj. logističkih centara i ključnih pokretača gospodarskog razvoja iz kojih neka vlast crpi financijsku snagu, svakako su samo neki od čimbenika koji na to utječu. Karakteristika srednjovjekovnog, a u dobroj mjeri i novovjekovnog razdoblja, u tom pogledu upravo je izrazita obrambena važnost gradova, bilo da je riječ o većim i gospodarski razvijenijim utvrđenim naseljima, u načelu pod vladarevom zaštitom, ili pak manjim trgovištima u podgrađima kraljevskih ili vlastelinskih utvrda. Prostor donjeg dravsko-savsko-dunavskog međurječja kao pogranični kraj Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, u čijem se sklopu nalazila i tadašnja dobro urbanizirana Vukovska županija, u kasnom srednjem vijeku bio je izložen rastućoj opasnosti od provala Osmanlija. Osim toga, u kasnosrednjovjekovnoj Vukovskoj županiji svoje su sijelo ili važne posjede imali predstavnici nekih od najznačajnijih velikaških obitelji u kraljevstvu. U vrijeme dinastičkih previranja te su obitelji u pravilu igrale istaknutu ulogu pa su ovi krajevi

zahvaćeni borbama između pristaša pojedinih pretendenta na prijestolje. Navedene činjenice nisu samo utjecala na znatan porast obrambene funkcije tamošnjih gradskih naselja te na stanje povećane nesigurnosti, što se moralo odraziti na ekonomske prilike i na svakodnevni život građana. One su bitno odredile na njihov daljnji razvoj, a time i izgled suvremene urbane mreže hrvatskog istoka. Stoga je razumijevanje posljedica ratnih zbivanja na kasnosrednjovjekovne gradove Vukovske županije važan segment urbane povijesti ovih krajeva.

Hrvoje Kekez

Grad, pograničje i mali rat: Dinamika mijena uloge i vojno-strateškog značaja Slunja u obrambenom protu-osmanskom ratu u drugoj polovici 16. stoljeća

Približavanjem granice Osmanskog Carstva, tj. prodorom Osmanlija u dubinu hrvatskih povijesnih zemalja tvrdi je grad Slunj postupno tijekom zadnjih desetljeća 15. i prve polovice 16. stoljeća transformiran iz vlastelinskog sjedišta jedne grane knezova Frankapana, knezova Slunjskih, u važno uporište na ratnoj granici. Naime, iako je primao određenu materijalnu, financijsku i vojnu pomoć od vladara, Ferdinanda I. Habsburgovca, tijekom prve polovice 16. stoljeća glavni organizator obrane kako Slunja, tako i šireg slunjskog prostora, bio je knez Franjo Frankapan Slunjski. No, promjenom geostrateške pozicije postupnom propašću protu-osmanske linije obrane na rijeci Uni sredinom 16. stoljeća, obranu Slunja sve više su preuzimale vojne vlasti što se odrazilo i na promjeni niza elemenata strategije obrane što je uključivalo obrasce i izvore financiranja obrane Slunja, zatim strukturu tamošnje vojne posade, formiranje Slunjske kapetanije, kao i sami fizički izgled

slunjskoga tvrdoga grada koji je značajno dograđen tijekom osmoga desetljeća 16. stoljeća. Štoviše, pomicanjem linije obrane prvo na rijeku Glinu, a potom i na rijeku Kupu, kao i izgradnja renesansne karlovačke tvrđave, dovele su do značajne promjene geostrateškog značenja Slunja u sustavu obrane hrvatskih povijesnih zemalja protiv Osmanlija. Ovi procesi, tj. mijena uloge i značaja Slunja u obrambenom protu-osmanskom ratu tijekom druge polovice 16. stoljeća, razmotrit će se širokom kontekstualizacijom sačuvanih pisanih i slikovnih povijesnih izvora.

Željko Holjevac

Borbe oko Drežnika i Cetina potkraj 18. stoljeća

Josip II. je 9. veljače 1788. objavio rat sultanu Abdulhamidu I., a sutradan je počeo napad na osmanski Drežnik koji je zauzet. Vijest o zauzimanju Drežnika i opsadi Šturlića donijele su novine *Gazette van Gand* u tadašnjoj austrijskoj Nizozemskoj odnosno današnjoj Belgiji. Početkom travnja 1788. okupili su se Osmanlije iz Ostrošca, Krupe i Bihaća, a 4. travnja pojavile su se tri jake turske kolone s ukupno 1000 ljudi i bojnom glazbom u kraju oko Drežnika. Budući da bedem (zemljana utvrda ograđena palisadom) u Željavi zbog pomanjkanja vode, streljiva i hrane nije bilo moguće držati dulje vrijeme, pukovnik Kulnek nije čekao novi napad nego se s vojnicima i topom povukao bez gubitaka iz Željave u glavno uporište u Priboju, gdje su se nalazile znatne snage: sedam otočkih i četiri ličke satnije s deset topova. Osmanlije su se 9. studenoga 1789. opet pojavili pred Pribojem i ponovno od 13 do 18 sati pucali iz svih oružja na uporište branitelja koji su uzvraćali. Poslije 28 dana ustrajne opsade, vojni je zbor pod osobnim zapovjedništvom generala topništva

baruna De Vinsa 20. srpnja 1790. na juriš zauzeo Cetin, vrativši tako izborni grad Hrvatskoga sabora iz 1527. u habsburško okrilje.

Arijana Kolak Bošnjak

Osijek u ratu 1848./1849.

Revolucionarna godina 1848./1849. svoje je posebno teške komplikacije imala na prostoru Slavonije, napose u Virovitičkoj županiji sa središtem u gradu Osijeku. Još od izbijanja revolucije pa sve do pokretanja Jelačićeve vojne protiv Mađara u jesen 1848. godine, ta se županija kolebala između Zagreba i Pešte. Ali i sam grad Osijek sa svojom raznolikom etničkom strukturom stanovništva također je pružao otpor idejama hrvatskog političkog pokreta. Rezultat je to, s jedne strane, velikog broja promađarskih pristaša u toj županiji i gradu i njihova uspješnog propagandnog djelovanja, ali i ponašanja bečkoga dvora, koji je, silom prilika, na samom početku revolucije morao Mađarima dati goleme ustupke, poput samostalne vlade, ali i posebnog ratnog ministarstva, kojem je u nadležnost, istina samo formalno, prepuštena i Vojna krajina. Tijekom rata, koji je izbio u rujnu 1848. godine, vojna pozicija grada Osijeka bila je iznimno važna iz više razloga, od toga da je u Tvrdi postojala velika oružarnica, do toga da je Osijek bio glavni grad Slavonije. Zato su Osijek pod svoju nadležnost nastojale staviti i hrvatska i mađarska vojska. U ovom radu istražiti će se upravo strateška uloga grada Osijeka u kontekstu Jelačićeve vojne protiv Mađara, uzroci i posljedice mađarskog osvajanja Osijeka u listopadu 1848. godine, vojne akcije koje su poduzimane iz Osijeka prema ostatku civilne i vojne Slavonije, ali i akcije hrvatske vojske kojima se nastojalo vratiti Osijek pod hrvatsku nadležnost te

okolnosti u kojima je to uspješno i učinjeno u veljači 1849. godine.

Vijoleta Herman Kaurić

Život u gradovima Hrvatske i Slavonije tijekom Prvoga svjetskog rata (1914. – 1918.)

Kako je izgledao život u gradovima širom Hrvatske i Slavonije tijekom Prvoga svjetskog rata tek se odnedavno zna, ili se barem naslućuje. Istraživanja tog razdoblja hrvatske povijesti donedavno su u Hrvatskoj bila rijetkost, ali se to zadnjih godina ipak mijenja zahvaljujući obilježavanju stogodišnjice Prvoga svjetskoga rata u povodu koje su brojni lokalni muzeji organizirali izložbe, a potom i objavili kataloge. Unatoč razlikama uzrokovanim prvenstveno veličinom naselja a time i brojem potencijalnih gladnih usta, te blizinom željezničkih prometnih pravaca, život u gradovima širom zemlje tijekom Prvoga svjetskog rata sveo se na iste obrasce: ispraćaj vojnika na bojište, očekivanje vijesti s ratišta, danonoćno zbrinjavanje rijeke ranjenika, prikupljanje novčanih sredstava za podmirenje potreba vojnika i civila, te neprestanu potragu za bilo kakvom namirnicom koja se može pretvoriti u izdašno jelo. Prvih godina rata sve što je proizvedeno odlazilo je za podmirenje vojnih potreba, ali je ipak nešto ostajalo i civilima. S dužinom trajanja rata taj se omjer drastično mijenja i do civila idućih godina dolaze tek mrvice, a 1918. nestašicu trpi i vojska na bojištu. Iako hrvatski gradovi nisu bili izloženi izravnom ratnom djelovanju, s izuzetkom Zemuna, utjecaj rata osjećao se na svakom koraku i trajno je obilježio živote svih stanovnika tadašnje Austro-Ugarske Monarhije.

Marica Karakaš Obradov

Angloamerička bombardiranja hrvatskih gradova u Drugom svjetskom ratu

Snažnije i učestalije djelovanje zrakoplovstva zapadnih saveznika nad jugoistočnom i srednjom Europom započinje u jesen 1943., nakon zaposjedanja južnih područja Italije. U posljednjim mjesecima 1943. ustrojene su zračne baze u okolici Barija i Foggie, te je počelo osvajanje zračnog područja nad Austrijom i južnom Njemačkom, a nešto kasnije, početkom proljeća 1944., nad Mađarskom i Rumunjskom. Područje Nezavisne Države Hrvatske zahvaćeno je napadima u obje faze. Prva je na udaru bila dalmatinska obala gdje su saveznička bombardiranja na sve veće gradove izvedena potkraj 1943. Sljedeće godine počeli su napadi na sjevernije krajeve koji će postati učestaliji od proljeća 1944. Primjena taktike „prostornog bombardiranja“ imala je za posljedicu razaranja ne samo primarno naznačenih ciljeva, od onih za vojnu namjenu preko industrijskih postrojenja do prometnica i žive vojne sile, nego su razarani i brojni civilni ciljevi. Takvim se pristupom nastojalo zaštititi svoje avione i posade i općenito se smatralo da će se razorni zračni napadi pridonijeti što skorijem okončanju rata. Pojedini gradovi na hrvatskom području i njihova bliža okolica pretrpjeli su znatne ljudske gubitke među civilnim stanovništvom kao i veliku materijalnu štetu koja se ogledala u razrušenosti pojedinih gradskih cjelina do neprepoznatljivosti, a neki gradski predjeli potpuno su izbrisani iz fizionomije gradova.

Darjan Godić

Civilno-vojni odnosi u RSK na primjeru okupiranih općina u Lici

U radu se na temelju arhivskog gradiva i literature obrađuju odnosi civilnih institucija pobunjenih Srba na području Like i Jugoslavenske narodne armije, odnosno Srpske vojske Krajine. Premda slabo naseljene i nerazvijene, općine u Lici koje su bile većinski naseljene srpskim stanovništvom postale su 1990., zajedno sa srpskim općinama u sjevernoj Dalmaciji, nositelji „balvan revolucije“. Iako su angažirale sve dostupne ljudske i materijalne potencijale, pobunjene općine nisu uspjevale ozbiljnije se suprotstaviti hrvatskim vlastima. Tek je angažman Jugoslavenske narodne armije onemogućio hrvatske vlasti u uspostavi ustavnog poretka Republike Hrvatske u pobunjenim općinama. Nakon što su pobunjeni Srbi u ljeto 1991. proglasili ratno stanje, civilne vlasti u pobunjenim općinama pokazale su se nedorasle djelovanju u ratnim uvjetima. Zbog nefunkcioniranja civilnih vlasti dio postrojbi Jugoslavenske narodne armije, a kasnije i Srpske vojske Krajine morao se baviti civilnim poslovima. Isprepletenost civilnih i vojnih vlasti izravna je posljedica socijalističkog naslijeđa bivše SFRJ što se negativno odrazilo na vojnu organizaciju pobunjenih Srba na području Like.

Ivo Turk

Demografska dinamika hrvatskih gradova koji su u Domovinskom ratu bili okupirani

Domovinski je rat vrlo nepovoljno djelovao na demografske prilike u Hrvatskoj. Može se reći da su se uslijed njega pogoršali svi već do tada postojeći nepovoljni demografski procesi. U međupopisju od 1991. do 2001.

Hrvatska je u cjelini zabilježila vrlo jak ukupni pad broja stanovnika kojem je jedan od glavnih uzročnika upravo bio Domovinski rat. Uz direktne negativne čimbenike, spomenuti je rat na demografske prilike utjecao i na indirektan način. Utjecaj Domovinskog rata je bio posebice negativan na prostorima koji su za vrijeme njega bili okupirani. Urbani sustav je vrlo bitan čimbenik ravnomjernog i usklađenog razvoja svake države, pa je u cilju razumijevanja regionalnog razvoja vrlo važno njegovo proučavanje. Cilj ovog rada je istražiti demografsku dinamiku u hrvatskim gradovima koji su tijekom Domovinskog rata pretrpjeli okupaciju. U razmatranje nisu uzeti cijeli administrativni gradovi koji u svojem sastavu najčešće imaju i brojna ruralna naselja, nego samo centralna naselja administrativnih gradova, odnosno formalni gradovi koji predstavljaju stvarno urbano naselje. Demografska je dinamika u gradovima koji su bili okupirani uspoređena sa skupom ostalih hrvatskih gradova kako bi se shvatili razmjeri nepovoljnog utjecaja okupacije.

Zoltan Kabok

Gradovi na Bliskom Istoku u ratnim uvjetima (organizacija života i povratka

Tijekom boravka u gradovima u Siriji, Iraku i Afganistanu, osobno sam se uvjerio kako funkcionira život u improvizaciji normalnih uvjeta. Stanje na terenu ne odražava ono što često možemo vidjeti ili pročitati, dapače ona su još dramatičnija. Poglavitito na prostorima gdje je nekada bila tzv. Islamska država i urušila sve što je mogla, od infrastrukture do kulturnih spomenika. Sve to u prezentaciji i video materijalu.

Durica Pardon

Ako idemo u nebo, zašto ginemo za zemlju? Biblijska vjera i domoljublje

Jedan od gorućih problema suvremenog praktičnog vjerničkog života i teološkog obrazlaganja vjerskih istina jest *zemlja*. Temeljna postavka judeokršćanske religiozne misli, kako je nalazimo u biblijskim spisima, jest da je ljudski rod stvoren Božjim djelovanjem od praha zemaljskog (usp. Post 2,7). Uvjerenje da je upravo ona zemlja u koju smo ucijepljeni i ukorijenjeni *naša zemlja* i da je to zemlja koju nam je Bog dao višestruko uvećava i učvršćuje doživljaj naše povezanosti s njome. Izgleda da kršćanska vjerovanja o nebu i o mjestu konačne budućnosti stoje nasuprot iskonskom osjećaju ukorijenjenosti i povezanosti sa zemljom. Kao da se antropološki doživljaj suprotstavlja religioznoj istini koja vjernike usmjerava k nebu. Dok s jedne strane svijest o ljudskosti hrani i podržava doživljaj pripadanja određenom teritoriju, određenoj zemlji, koju pojedinac i narod smatra i doživljava svojom, s druge strane kršćanski duh se u potpunosti usmjerava *odzemljenju* i usmjerenju prema nebu. Suvremena biblijska teologija primjećuje da je zemlja sastavni dio biblijske vjere. U ovom se članku predstavlja katolički teološki diskurs o odnosu zemlje i neba u konkretnoj situaciji Domovinskog rata. Iako je *zemlja* središnja tema biblijske vjere, ona je već dugo vremena u kršćanskoj teološkoj misli bila zaboravljena i podcijenjena. Ovdje se tema zemlje postavlja kao presudno važna paradigmu teološkog razmišljanja o odnosu čovjeka i Boga. Stare teološke istine koje su se temeljile na dosadašnjim dogmatskim obrazloženjima odnosa duhovnog i materijalnog svijeta, danas više nisu dovoljno uvjerljive, a niti praktično izvodive. U trenutcima i vremenima, kao što su ratna zbivanja i poslijeratna obnova Domovine, u

kojima se donose životno važne odluke koje utječu ili će utjecati na suvremene pojedince i buduće generacije, važno je i teološki utemeljiti smjer kretanja ljudske vjerničke misli. U vremenima opsade Vukovara i drugih gradova naše Domovine, u trenucima odluka ostati i umrijeti za obranu Domovine ili napustiti i pobjeći pa spasiti svoj život, shvaćanje zemlje i neba bilo je od presudne važnosti. Na kušnji je bila, a još uvijek jest, vjera u budućnost. Idemo li u nebo, za zemlju ne vrijedi ginuti. Stoga se razmatra temeljno pitanje domoljublja: je li opravdana pogibija za zemlju i Domovinu? Jesu li oni, što za

domovinu dadoše svoj život, zadobili život vječni i preselili se u nebo? Na temelju biblijske vjere koja život promatra kao tripartitni odnos između Boga, čovjeka i zemlje u ovom se članku *zemlja* predstavlja kao teološki i praktični prostor unutar kojega ljudski rod promišlja svoju stvarnu povezanost s Bogom i na kojemu je na vidljiv način pokazuje po svom djelovanju u odnosu prema ljudima. Zaključuje se, na temelju analize biblijskih tekstova, da upravo ljubav prema zemlji predstavlja konkretan izraz ljubavi prema Bogu i ljudima.

SUDIONICI

dr. sc. Nikica Barić, Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Nikola Bešenski, Županijski sud u Vukovaru, Vukovar

izv. prof. dr. sc. Mirko Bilandžić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

mr. sc. Ana Filko, Ministarstvo hrvatskih branitelja Republike Hrvatske, Zagreb

dr. sc. Darjan Godić, Hrvatski institut za povijest, Zagreb

dr. sc. Vijoleta Herman Kaurić, Hrvatski institut za povijest, Zagreb

prof. dr. sc. Željko Holjevac, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

dr. sc. Danijel Jelaš, Državni arhiv u Osijeku, Osijek

Zoltan Kabok, RTL televizija, Zagreb

dr. sc. Marica Karakaš Obradov, Hrvatski institut za povijest, Zagreb

mr. sc. Hikmet Karčić, Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka, Sarajevo

izv. prof. dr. sc. Hrvoje Kekez, Odjel za povijest Hrvatskoga katoličkog sveučilišta, Zagreb

dr. sc. Arijana Kolak Bošnjak, Hrvatski institut za povijest, Zagreb

prof. dr. sc. Anamarija Kurilić, Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru, Zadar

dr. sc. Davor Marijan, Hrvatski institut za povijest, Zagreb

dr. sc. Đurica Pardon, Župa sv. Ladislava kralja, Punitovci

brigadir Andrija Platužić, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Hrvatsko vojno učilište „Dr. Franjo Tuđman“, Zagreb

prof. dr. sc. Sanja Špoljar Vržina, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

dr. sc. Janja Sekula Gibač, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb

kapetan bojnog broda Mladen Trnski, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Hrvatsko vojno učilište „Dr. Franjo Tuđman“, Zagreb

dr. sc. Ivo Turk, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

prof. dr. sc. Ozren Žunec, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb